

ACC. N:R

M.10659:1-27

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *H. J. Nilsson*
Härad: *Östra* Adress: *Stora Emmelund*
Socken: *Gråskult* Berättat av: *Egna upplevelser*
Uppteckningsår: *1948* Född år *1865* i *Gråskult*

*Minnen från folkskolan
På 1880-talet.*

Folkskolan på 1820-talet.

Det talas så mycket om Skolan och skolans ungdom och skolans betydelse och lärare och föräldrar i vår tid.

Så jag anhörde en diskussion i Radio en kväll så gav det mig anledning att i stillhet tänka på min egen skoltid för 75 år sedan, och om den ville jag berätta något i det följande.

Skolundervisningen var ganska svag på den tiden, men den fick vara så mycket, så den klarat fram till idag.

Skolan var troligen lika över hela landet. Men jag vill berätta om min skola i Kråksnäs socken. Östra Härad.

Min första lärdom till läsning var hos en gammal änka en (Spinkåring)

2
som det kallades, hon hette Tyskalotta
nammset (Tyska) hade hon fått lära att
hon hade varit gift med en Tysk.

Denna Lotta tog sig an att lära
barnen läsa så långt, att dom kunde
stava och läggning som det då kalla-
des. Hon tog aldrig mer än två
åt gången några timmar på dagen
och en annan vecka tog hon två
andra så bytte det om, själv
hade hon ^{pojke} en som var lite äldre
Hon undervisade under tiden hon
själv satt och span län eller ut.
eller stickade på en strumpa.
Hon var mycket snäll mot oss så
vi tröttnade ej att gå dit, och
hennes pojke lekte med oss och
hon kunde ju läsa bättre än vi.

Samtidigt med dessa under visning
så blev vi under visade i hemmet så
mycket som det var tid till, men
det var ju ej nog med det. Ty vi
fick gå till vår latta, ty hon var
ej så sträng som min gamla fämor
var så hon skulle under visa mig.

Så småningom så blev det att
att flytta till en småskola vid
vår socken kyrka. Vid denna skola
var ju ingen examinerad lärare, det
var en vanlig Bondpojke, med
goda rekommationer från folkskolan
och prästen från Konfirmationens^{tiden}
Han var mellan 20. & 25 år, han
blev förordnad att få småskolan
i socknen för att lära barnen läsa
rent och skriva alfabetet och siffrorna

Med denna min första skoltid så var
folkmängden i Socknen 1179, däraf 187 barn.
Av dessa undervisades 113 i hemmen, så
berättar, Statistisk årsbok 1864. ungefär
10 år före min skoltid, men folkmängden
ökade årligen, ty dödligheten var ej mycket
efter vad jag minns, och Kyrkogården var
mycket liten. Genom detta Barnantätså
blev det för många hos läraren.

Det var ambulatorisk skola av en exa-
minerad lärare, Denne var den gamle
70-årige organisten Johansson. Han hade
också storskolan. Han kunde ej undervisa
hela befolkningen i socknen, utan det till-
sattes en lärare för de mindre barnen
och då tillsattes nämnda landpojke till
lärare för de yngsta. Han hette Johan
men fick smeknamnet (Skol jocke)

5
Dessa jöcke skulle hålla sin skola på
tre olika platser i socknen, därav att
alla de små kunde ej gå till kyrkskolan
det blev för lång väg, som småskolan
endast höls 4 eller 5 veckor på varje plats
i socknen så kont ej undervisningen bli
vidare stor. Som jag hade närmast till
kyrkan så fick jag gå dit det var en-
=dest en fjärdedels mil dit.

När kyrkan hade Missionsföreningen bygt
ett missionshus var två salar, en stor
och en liten, den lilla fick socknen
hyra till småskola, och här fick jag
nu börja jag var då lär, och var utex-
aminerad hos Tyskalotta. Skoljocke var
snäll både som lärare och lekkonst, men
han började födra mycket i sträng disciplin
men vi var ej vidare rädda för honom

förinnan han började agera på allvar.
En rötting, enda straffmedlet som han
blott fick använda engång, den kom bort
vid en städning, så den kom aldrig
tillrädda under den tid jag var där.

Vid en rast bad han oss att hjälpa
hansom. leta efter den men vi fann den
ej, oaktat att vi var en 25. tal sökande.
Bland eleverna om jag så får kalla
dem, var en stor kraftig och framsående
flicka, så nästan färdig att lämna små-
skolan ty hon hade fått bättre
förhållanden i hemmet, hennes fader var
då kyrkvård vid den tiden. Han hette
Sven, han hade juoke lite svaghet
för och henne måste han lyda i
allt (jöcke & andra var egänsligen byggro-
ar & lekansater hemma på gårdarna)

Denna fuma hadde vid en städning
gjort ett hål på Pappen på väggen
i ett hörn och där stuckit ner rottingen.
Men det teg han med, jockas andra
straffvapen var kumalen, men även den
hadde han stur med. Ty han skulle
en gång bestroffa en pojke med den
då han slog den i huvudet så sprack
det av en stor lång flisa, så den blev
så nära oduglig. Men nu brast vi
alla i ett högljft skratt även delikvanten.
Men nu brast jocke i fullt raseri
han gick i en gadrätt där han hadde
lite slöjdverktyg, där hette han en
gammal trävinkel, å den slog han
pojken Pelle i huvudet med så det
blev ett hemskt gapande sår, men
även vinkeln blev två delar.

Men nu var både leken och striden avslutad. Nu gick den modiga panna fram i tog jöcke i armen i sade till honom att sätta sig vid sitt bord i ej stiga upp förr än hon sade till, och pojkarna stod omkring i väntade honom där han satt och grät. Det blev att först lägga förband på Pellas huvud, men det fanns inga förbandsartiklar, och Pelle började bli rödfärgad. Panna bad jöcke om nyckeln till sitt rum, den fick hon, hon gick in i hans byrå låda efter en ren handduk i förband. Pelle i sade till honom att han fick ta sina gamla kamrater med sig och gå hem. Jöcke satt vid sitt bord i grät i ropste om förlåtelse. Inget svar.

Detta var vid elfte timmen på dagen
och kl. 12 skulle vi ha middagsrest, men
det blev inget av, de äldre måste
se barnen som bodde nära hemmet
dom sprang förskräckta hem med samma
Nu måste det rengöras på golv och
bänkar, vi pojkar bar in vatten och
fläckarna började tvätta bort blodet
på bänkarna, till skurtasor använde
dom jockas handdukar. Nu flyttades
bänkarna och vi gjorde en grundlig
städning, då allt var färdigt så sade
frun att nu får i gå hem allihop
men kom hit i morgon. Nu jocke
så du gå in i lägga dagg, då först
fick han stiga upp från bordet
och vi gick alla hem, men nu som
först så fick ^{vi} Hanna oss kunnade till
underdåsig het

Dagen därefter så samlades vi som vanligt dock inte alla ty dessa bodde långt och blev förr rädda. Kom ej, första dagen. Men då jöcke kom in på stam gråtande så hade han ändrat sinneslag, då var han övertygad i bad att alla skulle förlåta honom om han varit elak och att dom ej behövde vara rädda för honom och det höll han sedan.

Men då Pelle kom hem med en kudduk om huvudet så blev det ett annat, fadren kalle och så får dom bodd i en gård som heter Skäl-
sjögle; då han fick veta förhållandet så sållade han hästen i ned till kyrkoherde i Karlstorp och berättade allt vad Pelle hade sagt då han kom hem. Kyrkoherden lovade ärdna saken.

Kyrkostyrelsen var också en som kunde
vara arg i sträng han ville ha reda
i allting inom sina socknar. Han
höll först en straffpredikan ^{byråttan} / två
länga. Tjänare om barn i lärare och
husbönder och tjänare, om straff och
församling och syndabot i hättning.

Efter den länga predikan så ut-
lyste han en extra kyrkostämme i
sockenstugan med uppmärksamhet att alla
kyrkobesökarna skulle stanna kvar
i berösta stämman. Detta blev som
en bände i kyrkan, men ingen visste
vad det var fråga om eller vem
som var syndaren. På stämman blev
jocke med sin barnklass framkallade
till det stora ordet i förhöret
började, jocke fick göra bekänne- och

under tårar göra anben både för Barn-
en och hela församlingen. Den
modiga pigan var framsköld som
advokat, fast att hon ej yrkade, varken
besvärning eller straff.

Stämman beslutade att jöcke fick
hålla skolan till terminens slut
men sedan avsked. Pigan blev
tillsatt att hålla övervakning under
tiden. Efter terminens slut så
fick vi de fläste flytta upp i
den så kallade storskolan.

Men det blev sedan bättring med
jöcke han för mårade och vid
något Tillfälle hotade med straff
men det blev aldrig. Sedan till
nästa Termin så blev det en kvinnlig
lärarinna ej examinerad (Boardsdotter)

I storskolan var det som sagts den gamle 20-åriga johannsdan som var lärare, ännu han var mycket älsken av sig, min fader hade gått i hans skola på 1840-talet så han kände till honom, han förmådde mig att jag skulle va snäll i att anta mig stryk så gott jag kunde för annars small det med detsamma. Det kändes j' roligt att gå till en ny skola med sådan upplysning.

Även här fattades ej aga men ej någon blodutgjutelse, ty han agade ej efter väinkel utan med raka linier. i det var med Rättungen, men även den kom bort en gång vid en lardagsstämning, men det är snart en ny. Här kunde straffhistorierna vara slut, men för sommarlovet får jag en till i att korta det.

14.
Det gick nog någon vecka i kottungen
behöves ej, i alla händelse sig trygga.
Men så en dag hade en av Pojkrarna
Tagit med sig sina Skridskor till skolan
- som ty det fanns en stor vattenflo
rekan för skolan i där ville han åka
på middagstimen. Men så en dag så
hade en annan Pojke tagit den och
gåmt den för den andre, men nekade
för stölden, men den blev snart upp-
klarad, och nu skulle tjuven straffas
men det fanns ingen kottung, och det
var heller ingen bräcka på dagen.
Någon dag efteråt så säger läraren
till tjuvpojken då ut från Middagstimen
att han skulle gå i skåpa en kläpp
till rasten var slut, han gick i
fattighusets vedbod i tog en gosa och

gick ner i ett stensås i höggren
stor sälbuske å släpade hem
å lade honom skolhuset. Då rasten
var slut så frågade johanesson var han
hadde häppen, den honom skolhuset
säger pojken, går efter - den säger ^{han} och
pojken släpade fram busken till
dörren, varför har du gjort på detta
sätt säger läraren, gör för nu för
skolläraren ta väskan han vill,
säger pojken, tog då dundär säger
läraren å pekar på en, och gå
sedan ner med busken där du tatt
den och kom sedan in. Vi andre var
nu ingagna, pojken ville gå i stolen
å sätta sig, men läraren sade att
han skulle stå kvar på gängen. Nu
tog läraren sin sittställ å lätte framför

Pojken, å säger till oss alla att vi
skulle stiga upp. Nu befallde han
han Pojken lägga sig framåsträpa
på pallan, å sedan kall läraren om
masken och brasar på något slag,
senen det blev ej färdigt, ty Håpnen
böll ej utan gick av. så det blev
uppskrak, tills vi fick hemlov kl 4.

Då skulle han på hästen, ty straffet
skulle ökas, först för att han tagit
gran i vedboden utan löfte, å för
det andra att han tagit husken utan
löfte som nästan ansågs som pry-
adståd. Då hemlovat han så uppspades
samma historien med hästen av Håpnen.
Pojken i fråga lever ännu. Han
är 80 år å bor i sin församling
och då vi träffas så visar sig upp
meningarna

Pojken fick med rätt sitt straff
och det blev en mycket god varning
för oss alla som var åskådare.

Gamle jöhnsson var snäll i rättens
han belade, men med förmaninga att
ta sig tillvara för allt olovligt.

Disciplinen var mycket sträng, men
det var inte godt för en lärare att
ha talmod många gånger. Ty barnen
vår försmåga och förundervisningen
för dålig, och Prästen mycket sträng
både mot läraren och barnen, han
kom mycket ofta till skolan och då
tog han alltid förhållningen i
katekesen och psalmboken, samt i man-
= läsningen. Läraren tyktes många
gånger få tvinga lärdommen i barnen
med lindrig ag. Barnen hadde svært
att fatta allt.

M.10659:18.

81
Institutionen för folkvetenskap
vid Lunds universitet
FOLKLIVSARKIVET

Äktenskapet började alltid kl 9 och
slutade kl 4 men varje dag skulle ett
par ^{kommer} kl 8 för att bära in ved i elda
tills de övriga kom, och så bära in
ett ämbark vatten. Då läsaören hördes
komma i trappan så skulle vi alla
vara i våra bänkar, och när han steg
in så skulle alla stå upp, då sade
han sått er. Sedan frågade han vilken
morgonpsalm har vi till läsa i dag?
någon svarade. Så fick vi stå upp
och gemensamt sjunga den.
Sedan skulle någon läsa Morgonbönen.
Sedan fick någon redogöra för vad
vi skulle göra för dagen, detta
hände vi på läran, jag medtecknar
en dags arbete, men det var ej lika
var dag.

M.10659:19.

19.
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Mellan kl: 9-10. Läsförhör i Katekesen.
Mellan kl: 10. & 11. Testamäntläsning. då
var och en fick stå upp & läsa
några verser högt. Då alla läst
så blev det alltid några förhållningsfrågor.
Mellan kl: 11-12. Naturläsning om Djurens
berg & sjöar. Mellan kl: 12-1. Middags-
rast en timma. Mellan 1-2 Räkning.
efter tabellerna. Mellan 2 och 3 Latinsläs-
ning. Latin skrift hade vi ej i skrift
föreläsning, men det var då utskrift läsa
böcker för skolan, och vi skulle börja
läsa den nykomna Botestålen, det blev
ganska knepigt att börja med men det
måste gå. Mellan 3 & 4. Teckning och läs-
upptagning eller möjligst skrivning
sedan utse äldre, & läsa oftonbönen och
sjunga en psalm.

M. 10659:20.

20
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkv. forsk-
ning vid Lunds universitet

En dag i veckan skulle salen stå
dödd, då skulle L. Pojkar i en fläcka
stanna efter och göra detta då dans
andra gått hem, men det hände ofta
att flera stannade, för att få sällskap
hem. Några mellankoster förekom
alldrig, behövde någon gå ut, så
råkade han handen i back om lovet
två fick ej gå på samma gång,
och ingen gå, före än den andre
kommit in. All skrivning i räk-
ning utfördes på Chiffertavlor.
När man skrivit Tavlan full så var
det att spotta på den, och ofta tärka
av med Rökåren, förskriften fick
vi på den svarta Tavlan, och på
den stod det: Fyglå dina sinnen, å Kura
dina begärelser.

M. 10659:21.

21
FOLKLINGSARKIVET
Institutionen för folkiv. forsk-
ning vid Lunds universitet

En dag frågade en framstående Pojke
varför vi skulle skriva det så ofta.
"Jo, säger läraren ni måste skriva
det så länge så att ni aldrig glömmet
det under hela er livstid.

Det var då ett helt annat stavsätt
än vad det är nu, och detta har jag
haft svårt att glömma, och jag lider
därav ännu, å. Likaså skilja tecknena
och framhöll läraren mycket lite
liksom stavljuden. Jag ville ofta
förvåranbara å gömma det jag skrev,
men vi fick ej skriva på papper.
Läraren skulle kontrollera att vi skrev
å var det fel så fick vi skriva om.
vid sådana tillfällen då läste han
upp förskriften för att lura oss.

M. 10659:22.

22
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folk- och forsk-
ning vid Lunds universitet

En gång hade far köpt mig en
par ark papper & gjort mig en
skrivbok, & mor hade gjort mig
lite pennbläck, det tog jag med
till skolan, den dagen blev det ej
att skriva i den, men dagen därpå
så stannade jag inne på midagsrast
- Ten & skrev av hvad han skrivit
på Taflan. Läraren kom in, & frågade
hur det kom sig att jag ej lekte
med, då jag ville skriva i slättet
svaret jag & skulle kynta ner mitt
papper, Skriver du på papper såder
han var det du fått det, jag blev
lite darrande men måste redogöra
för hela historien, då ville han se
det, & det fick han & säger ^{han} Skriver det

M. 10659:23.

FOLKEVSARKIVET
Institutionen för folkvetenskap
vid Lunds universitet

83

gör du bra, men det var bättre
att du räknade för då å du ett
klubbhuvud till, så var hasten slut
Med räkningen var det också rätt
dåligt med. Alla de fyra enkla räknings-
sätten, var alla tabeller tryckta på
vitt papper. Detta papper var klisat
på tjock papp, dessa tabeller låg i
högar framme på det stora bordet
varje räknesätt i sin hög, så ett tal
på var tabell. Vi gick ut gå fram
så få en tabell var och en, och
sedan gå till vår bank så börja att
räkna, det gick inte så bra för
alla men en del hjälpte varandra i
lördom, blott inte läraren såg det
ty då visste vi vad som väntades.

M. 10659: 24.

Så man nu räknat talet färdigt så
var det att Toga tavlan och tabellen
och gå fram till bordet och visa
det, då tog hon sin fasit och
kontrollerade, var det nu rätt så
var det ju bra annars så var
det att gå tillbaka och räkna om.
Kom jag nu andra gången i det
var fel så blev det en härlegg
eller en örfäl i linjaten. och
sedan åter gråta och räkna, men
även det hjälpte ej många gånger.
Någon räkning i bråk som det
kallades förekom aldrig. Det var
som sagts endast de fyra enkla räk-
nesätten, någon gång fick vi gå
fram i räkna på svarta tavlan.

24
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folk- och
livsmedelsforskning vid
Lunds universitet

M.10659:25.

25
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Då nu slutet utkades på terminen
då skulle skriva Examenstjän på
papper med läck, då först hadde
jag lite nytt av min fritidssk-
rivning. Dessa papper var alla lika
stora, som lades fram allsammans
på bordet, Ty Högskolledaren skulle
syna dem alla vid examen, våra
namn stod även på dem även
födelseår och dato. Vid examen
som Prästen var förhörslärare så
skulle han utgälla förande ur kon-
firmander, samt utskiva avgangs-
betygerna i samråd med läroren.

Det mest viktigaste av allt så
var det Håters kemskaper och god
innehållning och gott uppförande.

M. 10659:26.

26.
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Denne var den sista Skoltermin som gamle Johansson höll. Efter honom kom en vid namn Samuelsson, han var i 40 års ålder, och om den vet jag ingenting. Ty jag fick mitt betyg vid terminens slut, vilket jag ej beräknat på jag fick börja Konfirmandskolan redan samma år på vintern 1880.

På skolprövet fick jag en liten bok kallad Svensk Historia, den var tryckt på latin, och med enkla stavsätt.

Skoltiden är ganska rik på minnen från den gamla tiden, och de stora förändringar som har blivit på de senaste 40 åren har jag inget begrepp om. Ty det är inget lika, ty allt det äldre är bortslappat och nytt upphittat.

Vi skolans avslutning skulle
prästen som sagt vara förhållsledare.
Han utlyste avslutningen för skolan
från Predikstolen, och med sträng till-
sägelse att barnens föräldrar skulle
vara närvarande. Detta för att få
ett tillfälle att uppmana föräldrarna
att i fortsättningen vara över deras
(Barnens) fostran, och hjälpa till att
förkovra dem i kristenheten och
goda seder, och ej lämna ansvaret
helt på Barnens lärare.

Visste nu prästen att det fanns hem
som det var dåligt bestått med både
Kristendomen och goda seder i översigt.
Så avslutades det med en sträng
Båt i bättningspredikan.